

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 36

Fylke: Nordland

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Nord-Rana

Emne: Helsing, Fakter og åtferd

Bygdelag: Alteren, Ytteren og
Langvassgernd

Oppskr. av: Anders Forsmo, Granmo,

Gard:

(adresse): Båsmo

G.nr.

Br.nr.

- A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Flere gamle kvinner og menn
- B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

- Sp. 1. Folk har både nå og så langt tilbake en kjenner til sagt "ja" og "nei", uten å ledsage uttrykkene med noen synlig rørsle med hode eller hender.
- Sp. 2. Det er ikke vanlig at folk hilser på folk en møter når en ikke kjenner dem hvis det er på trafikerte vegger, men møter en folk i fjelle eller på enslige stier ute i marken er det vanlig å hilse. Slik har det også vært i gammel tid så langt tilbake en kjenner til, det var kanskje oftere i gammel tid folk hilste på folk en ikke kjente enn nå. Den som i slike tilfelle hilste først spurgte da gjerne hvem den andre var og hvorfra han kom.
- Sp. 3. Det er ikke kjendt at det har vært noen bestemt regel om hvem som skulle hilse først når kjendtfolk møttes. Men var det barn som møtte voksne skulle barna hilse først.
- Sp. 4. Var det om dagen sa en "god dag", det ble da svart "god dag". Det var det samme hvem som møttes, menn, kvinner eller barn. Se også sp. 13.
- Sp. 5. Var det likestilte småfolk som møttes var det ikke alltid at en tok av hatt eller huve, en kunne til dels bare nikke lett med hode og si den hilsning som hode til den tid på dagen når en møttes. I gammel tid var det vistnok vanlig at folk tok av hatt eller hue og stakk under armen allerede på avstand når det var presten en møtte, den samme skikken har av enkelt vært praktisert helt til nå. Jeg har også en enkelt beretning om en noe original kar som pløide å knele ned når han passerte forbi huset til en stor grosist som folk handlet hos. Vedk. var hverken dum eller feilet noe annet på sine ändsevner.
- Sp. 6. Det har såvitt vites vært lite brukt å holde hatten eller huva under armen eller med begge henderne, untagen til presten, sp. 5. og en vet ikke at det betydde noe serlig.
- Sp. 7. Det er ikke kjendt at folk hilste på ulik måte om de var kledd i høgtids- eller kvardags kleder.

Sp. 8. I gammel tid håndhilste en alltid på folk som det var lenge siden en hadde truffet, både når en traff dem på vegen, ved handels eller kirkestedet og når de kom til gårds og da var det den besøkende som først rakte fram hånden. En håndhilste både på barn og voksne, en sa da t. eks. "God dag, og takk for sist". Denne skikken å håndhilse brukes ennå, men er ikke lenger så alminnelig som før.

Sp. 9 Det har tildels forekommet at folk har klappet hverandre på aksla som uttrykk for vennskap eller glede.

Sp. 10. Det er ikke kjent at folk har tatt av sig hatten når de var ute og hørte kirkeklokkene, heller ikke vet en om at kvinner har foretat sig noe i det høve.

Sp. 11. Det har så langt til bakte som en nær kjendskap til vært skik at en helst eldre aktverdig person som var god til å synge skulle være såkalt "vært" i begravelser, han hadde da å passe på at der ble sunget for hver gård som likfølget drog forbi, dette også om en var på sjøen og rodde forbi gårder som lå i nærheten, da var det skik at folk holdt opp med alt arbeide mens sangen varte og følget dro forbi. Var det på en veg en møtte et likfølge tok en hatt eller hue av, steg til side og nikket som hilsen mens følget drog forbi.
Ved møte av brurefølger kjennes ikke noen serlige skikker.

Sp. 12. Det er ikke kjent at folk noen gang har hilst på ting eller dyr.-En mann i femtiårene har fortalt meg at han skal ha hørt av sin far at det skulle ha vært brukt å hilse på visse steder på vegen til Lofoten.

Sp. 13. I gammel tid sa en "god morgen" bare omkring kl. 6-8 fm. senere utover dagen til kl. 7-8 ~~og senere sa~~ sa en "god dag", og senere utover ble det sagt "god kveld" eller "god aften", og den en hilste på, hilste på samme måte. Var en på besøk og skulle gå hjem sa en "farvel" når det var om morgenen eller utover dagen, men var det blit kveld sa en "god natt".

Sp. 14. En ser det ikke nå lenger som usømelig å nytte en hilsing som ikke passer til tiden på dagen. En sier nå ofte "god morgen" når en kommer enten det er tidlig eller sent på dagen.

Sp. 15. Feld bort.

Sp. 16. S^a sp. 14.

Sp. 17. Foruten de hilsingsmåter som er nemnt under sp.13. har det i gammel tid vært skikk når noen kom til gårds at vedkommende hilste med å si: "Guds fred" eller "~~Gods fred~~ bare i huset". Det ble da vanligvis svart med: "tak" eller en kunne si: "freden god". Det skal også ha vært brukt å hilse med uttrykket: "Helbon" og da ble det svart: "Gud signan". Det var kan hende helst eldre folk som pleide å hilse på disse måter.

Før, ja, intil for bare 30-40 år siden var det vanlig at husfaren leste "vannelia", (en huspostil) hver eneste helligdags morgen, tildels også på vanlige søndager, hvilket vistnok har vært almindelig i eldre tid.

Hvis der nå tilfeldigvis kom fremmede til gårds mens lesningen foregik satte vedkommende sig stille ned på en stol for ikke å forstyrre. Til avslutning sa husfaren: "Takk og pris". Den fremmede svarte da: " Gud ske takk", først da reiste begge sig og hilste på hverandre.

Fremdeles har en uttrykkene: "signe kvila", "signe laget", "signe maten" og "signe møte", det blir da svart: "takk".

Hvis en går på en veg og innhenter en annen som er foran og ~~XXX~~ når denne uten at han har stanset opp for å vente den siste, sier den siste: "takk som bia". "Aa de bia no sjøl", svarer den som er fremst.

- Sp. 18. Andre måter er ikke kjendt.
- Sp. 19. Når verten eller en annen av familien tar imot en gjest eller fremmed ute på tunet og denne følger med inn i stua gjentar han hilsingen der.
- Sp. 20. Når en fremmed kom til gårds og vilde tale med husfaren åleine ber han denne ut for stua helst til en side av denne hvor der ikke er vinduer, og de ikke kan iaktaes av de andre.
- Sp. 21. En kan vel si at det før århundredskiftet praktisk talt ikke forekom at folk banket på døra før en gik inn, skikken å banke på kom ibruk litt etter litt i løbet av det første tiår av dette århundrede, og det var først fremmede reisende som brakte skikken med sig. Det er også fortalt at sognepresten omkrig århundredskiftet innprenkonfirmantene å banke på døren før de gik inn på hans kontor.
- Sp. 22. De som er inne svarer: " vær så god", "kom inn", "kom" eller bare "ja". Den som kommer inn tar av hode, hilser og stiller sig i ro ved døra hvor han venter på at en skal by han stol og sitte.
- Sp. 23. og 24. Se sp. 22.
- Sp. 25. En satte fram stol og bad vedkommende sette sig.
- Sp. 26. En vet ikke om at det har vært gjort forskjell på hvem som kom.
- Sp. 27. En hilste på helt fremmede som kom til gårds på samme måte som på andre; men en håndhilste da selvsakt aldrig.
- Sp. 28. Aa tørke av stolen har såvit jeg har fått kjendskap til kun vært brukt i sjelne tilfelle, og det har neppe hatt noen betydning for denne handling hvem det var som kom. Derimot kan det ha hatt betydning hvis en syntes at stolen ikke var ren nokk.
- Sp. 29. Innbudne gjester hilste en først med den vanlige hilsen som passet for tiden på dagen og så sa en: "takk for sist og velkommen".
- Sp. 30. Var det om dagen sa en alltid: "farvel", og det ble da svart: "farvel". Var det utpå kvelden sa en: "god natt" og det ble da svart: "god natt". I senere tid er "farvel" og "god natt" mer og mer blitt avløst med: "adjø".

Sp. 31.

Hadde eh vært i gjestebud eller i besøk hos noen sa en alltid: "farvel og takk for meg", og tok da gjerne vertskapet i handa.

Skulle en på en lang reise t. eks. til Lofoten som i gammel tid ofte kunne bli den siste tok en alltid de gjenværende i handa og sa: "farvel". En gikk også til de nærmeste naboene og tok avsked.

På samme måte foregikk det hvis en skulle reise til Amerika, da gikk en alltid omkring til naboer, slekt og venner og tok disse i handa og sa: "farvel".

Tildels har det også vært skikk å holde omkring halsen på kona når mannen reiste til Lofoten, og mang en gang ble der også feldt tårer.

Hadde noen vært borte ble der alltid sagt: "velkommen heim", "velkommen fra kjerka", "velkommen fra byen" og "velkommen fra Lofoten". Var det fra Lofoten mannen kom kunne det også hende at kona falt han om halsen og kyste han på kinnet. Samme skikken hadde en hvis mannen eller en av de nærmeste reiste til eller kom fra Amerika.

SP. 32.

Det har såvit vites vært lite brukt å kysse uten om det som er nevnt under sp. 31.

Sp. 33, 34, 35, 36 og 37. feldt bort.

Sp. 38.

Var det en tante eller en annen nær slektning, kanskje en god venninne som kom på besøk pleide mora til den lille jenta eller gutten å si: "Nå må du gi henne en byssing", (kyss).

Sp. 39.

Før i tiden har det tildels vært brukt å gni nesen mot nesen på småbarn, og en kalte det å "byte nase".

Sp. 40.

Både begge foreldre og andre voksne kunne gjøre det.

Sp. 41.

Det har vistnok vært almindelig skikk at voksne stjal nesen til små barn ved at de leste knipe de mellom peke og langfingeren, lot som en kastet den og sa: "nå tok eg nesen din".

Sp. 42.

Det har vært skikk både mellom foreldre og barn og mellom kjerester å gi som en kalte det: "gokjeke".

Sp. 43.

Se sp. 42.

Sp. 44.

Til lykke med dage, har vært brukt og brukes ennå ved tallrike anledninger t. eks. barnedåp, konfirmasjon, bryllup o, s, v, "Til lykke" kunne ofte erstattes med "gratulerer".

Sp. 45.

Gledelig jul, godt nyttår og god påske.

Sp. 46.

Ved dødsfald eller annen hård motgang tok en vedkommende som en skulle trøste stille i handa og sa et eller annet trøsten ord som en syntes høvde i anledningen. Serlige ordtak for slike anledninger er ikke kjendt.

Sp. 47.

En sa bare kort og enkelt "takk".

Sp. 48. ~~XX~~ ~~XX~~

Det er ikke kjendt noen uttryksmåter eller ytre former for opptreden i slike høve.

Sp. 49.

I gammel tid var det ofte brukt mellom sinter kjer- ringer at de tok sjørt og stakk opp om bakenden vente denne mot den de skulle vise forakt mot samtidig som de klappet sig i baken med handa. I gammel tid gikk jo kvin- nene uten bukse. De kalte dette "åklappe sig i reva".

Sp. 51.

Nå sier folk vanligvis "du" til alle de snakker til uten hensyn til alder, kjønn, stan eller stilling.

Før i tiden pleide folk alltid å si "I" i tiltale til gamle. Uttrykket "dåkker" er også kjent.

Sp. 52.

Det er ikke kjent at noen har brukt å si "han" eller "ho" i steden for "du" eller "de".

Noen flere former for "tak": "Tusen takk", "tusen takksigelse" og "tusen ære og takk".

Når en hilste har en også brukt å si: "håla" og det ble da svart "håla håla". Men denslags hilsin har bare vært brukt mellom serlig godt kjendte og da mest som skoi.

En hilsning som en kunne sende til andre og som ble brukt mellom eldre folk, serlig kvinner inntil for 40 år siden lød: " ~~Ja~~ Du må hilse henne, (han)mangonetter" mange gode netter.

Jeg har i lang tid drevet med undersøkelser for om mulig å få rede på hvad uttrykket "mangonetter" opprindelig kan ha betyd uten at jeg er kommet til noe sikkert resultat. Kanske har ordet sin opprindelse og som et godt ønske fra den tid at der var uro og fare om natten, enten fra mennesker eller dyr? Eller det det kunne være bare et uttrykk for ønsket om at vekommende skulle få et langt liv. Slik som jeg husker at uttrykket ble bruk er det på det rene at det ikke hadde pornografisk betydning.

Jeg vilde sette pris på om jeg kunne få vite om uttrykket var kjent fra andre steder i landet og om en der viste betydningen av det.

Ovenstående er skrevet i største hast og jeg ~~er~~ er oppmerksom på at svarene tildels har fått en dorlig stil.